

DE PROFUNDIS - UIT DE DIEPTEN

Serie Hoor je mij?

Op mijn 21ste kreeg ik van een van mijn beste vrienden *De profundis* van Oscar Wilde. Met opdracht. Of deze opdracht er de oorzaak van was dat ik er niet toe kwam het te lezen weet ik niet meer. Feit is dat ik het boekje kwijtraakte en mijn goede vriend ook. Vorig jaar tikte ik bij een antiquair een beduimeld exemplaar op de kop en las het in een ruk uit. Fascinerend, deze ruim 150 pagina's tellende brief van Oscar Wilde aan zijn minnaar Bosie, geschreven vanuit de gevangenis. Voer voor psychologen, briefminnenden, historici, anglofielen, kunstenaars, literatoren en Dominicusgangers.

In de gevangenis is het de gedetineerden niet toegestaan om iets anders te schrijven dan brieven. Brieven die –voor ze verstuurd worden- langs censurerende ogen van het gevangenispersoneel moeten en niet zelden in de prullenbak belanden. Maar er zijn geen bepalingen over de lengte van zo'n epistel. Is een brief aan het eind van de dag nog niet klaar, dan wordt die ingenomen en de volgende dag teruggegeven. Nog niet verstuurde brieven mogen mee door de gevangenispoort op het moment van in vrijheidsstelling. En de vindingrijke Wilde schrijft een brief aan Bosie met de lengte van een novelle die hij bij zijn ontslag op zak draagt. In gebeeldhouwde zinnen doet hij zijn beklag, uit hij zijn gram en ventileert hij zijn bitterheid over het gedrag van de jonge Bosie, die zijn grote liefde was, zijn ondergang werd. Soms hult hij zich in zelfmedelijden, soms neemt hij zijn toevlucht tot extatische beeldspraak of verliest hij zich in blinde razernij, dan weer is de toon reflectief en bedachtzaam. Soms hamert hij driftig bladzijden lang op het aambeeld van de grote verwijten, op andere momenten stijgt hij boven zichzelf uit.

De profundis, uit de diepten, is de titel van de brief. Wat waren deze diepten voor Wilde? Allereerst natuurlijk het verlies van het hedonistisch geluk en de geneugten van het bestaan waarin hij zich gewenteld had voor zijn gevangenschap. Zo schrijft hij: "Ik wilde van het fruit eten van alle bomen in de tuin van de wereld. (...) Mijn enige fout was dat ik mezelf zo exclusief beperkte tot de bomen van wat mij het zonnige gedeelte van de tuin leek, en het andere deel vermeed vanwege zijn schaduw en somberheid". Op het moment dat de gevangenispoort zich opent, valt het hek dat toegang biedt tot het zonnige deel van de tuin dicht. Wilde verliest in een klap alles waar hij aan gehecht is. Van copieuze diners met exclusieve wijnen en begeerlijke jongemannen tot aan roem en status en geld. Maar ook zijn gezin, zijn vrouw en twee zonen, van wie hij intens houdt raakt hij kwijt. En wat krijgt hij daarvoor in ruil? De eerste tijd wordt hij dagelijks zes uur aan een tredmolen vastgebonden, hij zit in isolatie, slaapt op een plank en het ene uur luchten dat hem vergund is, wordt het hem verboden om te praten met andere gevangenen.

De profundis is ook de titel van psalm 130, een van die oeroude liederen van Israël die de condition humaine bezingen, het menselijk bestaan vol afgrond en zevende hemel. Liederen die tegen een God aan worden gezongen, geschreeuwd. Een God, die ziet, hoort, zich verbergt, zwijgt. In psalm 130 klinkt de wanhopige stem van de psalmist die God aanroept vanuit een toestand van volslagen Godverlatenheid. In een vrije vertaling:

*Uit de diepte jou vergeten
Roep ik jou
Uit de diepte
Uit de geeuwende afgrond
Uit de walmende vetpot de geurige bedstee
Uit de rozengetooide
leliën overwoekerde valkuil
Uit het bedwelmende dal der verbloeming
waar aan hun zilveren wielen
geketende kinderen
met dichtgenaaide lippen murmelen
En soms nog even roepen en razen
dan weer geprevel
Wat heeft ons verlaten of wie
Ik zou het niet weten
Uit de diepte,
Jou vergeten roep ik jou.*

En dan is er een ommekeer. Heel voorzichtig, bijna op zijn hoede, beschrijft de psalmist hoe er in het donkerste donker licht kiert:

*Zoals van achter de bergen aangloeit de zon
zoals plotseling over de muur van de nacht
het morgenlicht springt
zo de stem van mijn roepen.*

De behoefte aan een antwoord is onverminderd maar de godvergeten Godverlatenheid maakt plaats voor verwachting.

[Stef Bos: Nulpunt, lied van Job]

Net als de psalmist en net als Job in dit lied van Stef Bos beschrijft Wilde hoe plotseling over de muur van de nacht het morgenlicht springt. De diepste diepten van het bestaan blijken samen te vallen met de diepste diepten van zijn ziel. Hij doet nieuwe inzichten op. Over zichzelf, over zijn medegedetineerden, over wat het leven waardevol maakt.

Het tweede deel van de brief beschrijft Wilde zijn spirituele groei door de fysieke en emotionele ontberingen heen. Hij schrijft: "Er is geen enkele gebroken man in deze gebroken plaats, die niet in symbolische relatie staat tot het diepste geheim van het leven. En dat geheim is lijden. Plezier en succes zijn kunstmatig, terwijl pijn geen masker draagt." Wilde accepteert zijn situatie, hij ervaart zelfs iets als verlossing en vervulling in en door de beproeving heen. En hij realiseert zich dat de ontberingen zijn ziel gevuld hebben met de vruchten van de ervaring, het geleefde leven. En hoe bitter ze soms ook smaken, deze vruchten leren hem meer dan al het fruit van de bomen uit de zonnige kant van de tuin in de jaren daarvoor.

Beschouwde hij zijn gevangenschap aanvankelijk als het einde van alles, nu ziet hij het ook als een mogelijkheid, een nieuw begin. Hij is ervan overtuigd dat er straks een andere Oscar, een herboren persoonlijkheid de gevangenispoort uit zal wandelen. Op de bodem van het bestaan heeft hij nieuwe lagen in zijn ziel ontdekt of in zijn eigen woorden : "ik ben een dieper mens geworden". Waar ik het overigens grondig mee oneens ben is het zinnetje daarna. Dat het voornemen om een beter mens te worden een staaltje van wetenschappelijk gehuichel is. Ik ervaar wekelijks hoe een gemeenschap als deze je kan dragen en sterken in dat voornemen, maar dat terzijde.

Hoe vergaat het óns als we op de bodem van ons bestaan belanden. Als we aan de dood of aan het leven verliezen? We nemen gewild of ongewild afscheid, we verlaten of worden verlaten, we raken onze dierbaren kwijt, onze gezondheid, onze baan, en misschien onze dromen, onze idealen. Er zijn verliezen die zich een leven lang aan ons voltrekken, zoals de gestaag afnemende elasticiteit van onze geest, ons lichaam, onze huid. We moeten accepteren wat we niet zijn of niet meer zijn of nooit waren of nooit zullen zijn. Wat we niet hebben of niet meer hebben of nooit hadden of nooit zullen hebben. Verlies loopt als een metgezel met ons mee op ons levenspad, soms beneemt hij het zicht op wat er nog wel is, soms bevindt hij zich meer op de achtergrond maar elk verlies voelt als een kras op de ziel. Het is de kunst, zoals een achttiende-eeuwse filosoof het formuleerde, om met verlies om te gaan als met goed bouwland. Om niets ongebruikt te laten. In alle dingen en gebeurtenissen en mensen mest, regen of zonneshijn te zien.

Wat het verhaal van Oscar Wilde mij of misschien ook u leert, verdrietvluchters die we van nature zijn, is dat verlies ook een weg van verandering kan banen, ons dwingt tot herijking van onszelf, onze waarden. Verdriet en verlies vormen de overgang van de ene levensvorm waarvan het anker is losgeslagen, naar een nieuwe levensvorm. In en uit de chaos van de ziel groeit langzaam een nieuw inzicht, een nieuwe vrijheid, een nieuwe liefde, een nieuw begin. Of om met Oscar Wilde te spreken: "Dat kan het worden".

En wat het lied van de psalmist mij leert is dat hoe diep wanhopig we ook zijn, het besef van verlatenheid altijd weer kan wijken voor de ervaring van gedragen zijn. En niemand valt of hij valt in uw handen. En niemand leeft of hij leeft naar u toe. Moge het zo zijn.

Colet van der Ven

We lezen: Oscar Wilde: De profundis (fragment)

Colet van der Ven is te bereiken via lt@dominicusamsterdam.nl ('tav Colet van der Ven')